

**DANIEL DENNETT:
DARWINOVA
IDEJA PRIRODNE
SELEKCIJE
UJEDINJUJE CIJELI
SVIJET**

Razgovarao i preveo
Aleksandar Joksić

Daniel C. Dennett američki je filozof i kognitivni znanstvenik, profesor filozofije na sveučilištu Tufts i suravnatelj tamošnjeg Centra za kognitivne studije. Autor je brojnih knjiga od kojih su neke poput *Kraja čarolije* i *Evolucije slobode* prevedene i u nas, a neke poput *Darwin's Dangerous Idea*, *Consciousness Explained* te *Brainstorms* tek čekaju svoj prijevod. Časopis *Čemu* je dopala iznimna čast da porazgovara s jednim od najcjenjenijih i najslavnijih živućih filozofa. Uredništvo posebne zahvale upućuje Pavelu Gregoriću na pomoći pri realizaciji ovog razgovora i njegovog prijevoda. 45

46 *Kao što ste i sami rekli, Vaša knjiga 'Kraj čarolije' predstavlja jednu skicu prirodne teorije religije. Međutim, mnogi misle da bi proučavanje religije kao društvene pojave trebalo prepustiti društvenim i humanističkim znanostima te inzistiraju na svojevrsnom jazu između tzv. Geisteswissenschaften i Naturwissenschaften. Što mislite o njihovim argumentima i može li se reći da je Vaša knjiga usmjerena prema premošćivanju tog jaza?*

DENNETT — Može se tako reći; ja zapravo raspravljam u tim terminima navodne distinkcije ili jaza između Geisteswissenschaften i Naturwissenschaften. Smatram to pogreškom ukoliko se tretira kao neka vrsta opravdanja za obostranu ignoranciju. Takva je vrsta teritorijalnosti obrane duhovnih znanosti neobranjiva. Moglo se dogoditi da nas biologija i prirodne znanosti odvedu samo do određene točke, odakle moramo u potpunosti promijeniti način istraživanja. Iako to nije tako, ne znači da ne postoje stavovi, tehnike i metode u duhovnim znanostima koje, ne samo da su jedino njima svojstvene, nego su i bolje u nekim stvarima od bilo kojega drugog pristupa – to ne poričem ni na sekundu. Uzmimo očigledan slučaj – ekonomiju. Sasvim je jasno da osnovna ekonomija uspješno objašnjava određene obrasce i da je to prava razina za njihovo objašnjavanje, no čak i ondje, kao što ekonomisti počinju uvidati, postoji cijela jedna nova škola evolucijske ekonomije koja ujedinjuje perspektive na zanimljive načine. Tu je i neuroekonomija. Smatram da u tom pogledu u ekonomiji ne postoji ništa posebno. Zajedničko prodiranje biološkog, sociološkog i antropološkog objašnjenja također bi se trebalo ohrabrivati. Pogledajte antropologiju. Barem u Sjedinjenim Državama postoji žaljenja vrijedan, zapravo sraman, jaz između fizikalnih i kulturnih antropologa te oni vrijedni antropolozi¹ koji nastoje premostiti taj jaz imaju velikih poteškoća, tako da mislim da je to trenutno jedna od travestija akademskog svijeta.

1 — Dennett je vjerojatno mislio na antropologe poput Scotta Atrana, Pascala Boyera, Leea Cronka, Robin Dunbar, Williama

Durhama i Dana Sperbera. Usp. Daniel Dennett (2009). *Kraj čarolije*. Zagreb: Jesenski i Turk. str. 362.

Iako ste svoju knjigu u prvom redu adresirali religioznim čitateljima, meni se čini da će većina vaših čitatelja biti nereligiozna. Što mislite o tome? 47

DENNETT — Ne bih znao. Ne mogu dobro prosuditi. Rekao bih da je većina pisama... ne, rekao bih da je polovica pisama koja mi stižu od ljudi koji su religiozni. I većina je prilično pozitivna. Začudo, najnegativnije reakcije na knjigu dolaze od ljudi koji nisu religiozni, od samoproglasnih branitelja čarolije,² koji su veoma ljuti na mene zbog uvrede, agresije pisanja takve knjige. No, oni tvrde da nisu religiozni.

2 — Terminom 'čarolija' ('spell') Dennett označava dvije stvari: samu religiju i tabu protiv otvorenoga znanstvenog istraživanja religije.

48 *Poznati ste kao jedan od četiri jahača apokalipse. Kako biste opisali razliku između svoje knjige o religiji i knjiga ostale trojice jahača – Richarda Dawkinsa, Sama Harrisa i Christophera Hitchensa?*

DENNETT — Pa za moju knjigu biste mogli reći da je najviše prijateljski raspoložena prema religiji jer se ja još uvijek nadam da ćemo – jednom kada postignemo veće razumijevanje funkcioniranja religija – ih uspjeti modificirati na nježan način, tako da mogu preživjeti sa svojim dobrim obilježjima. Rekao bih ovo: jesu li dinosauri izumrli? – Pa, oni su evoluirali u ptice. I ako bi mogli religije evoluirati u ptice, to bi bilo sasvim u redu, a neke od njih su to već i napravile. Budući da su svjetske religije tako raznovrsne da zauzimaju jedan takav spektar različitosti, važno je imati spektar odgovora na njih i zato pozdravljam njihove knjige. Mislim da je svaka od njih predivna knjiga – one su hrabre i pune važnih činjenica. Recenzirao sam Hitchensovu knjigu za *The Boston Globe*³ i jedna od mojih poanti tamo je bila da bi religiozni ljudi jednostavno trebali razmisliti o činjenici da je netko tko zna toliko puno toliko ljut te razmisliti što to znači. Mnogi se naši kritičari – zanimljivo je da kritiziraju sve nas i potom mene izostave i govore o Harrisu, Dawkinsu i Hitchensu – često žale kako su strašno nepristojne ove knjige. Mislim da ne postoji pristojniji način da se kaže: 'Ispričavam se gospodine, jeste li ikada razmotrili mogućnost da ste posvetili cijeli svoj život iluziji?' Međutim, ponekad to morate reći! Zato što je to istina i ljudi se s time moraju suočiti. Mislim da je to ono što Dawkins radi, ako pogledate malo bolje. On zasigurno ne napada religiozne ljude onako kako oni napadaju njega. Napadi na njega su zlobniji i osobniji nego što su njegove rasprave o religiji. Također sam primijetio da oni ne kažu da on govori nešto neistinito [smijeh], oni samo kažu: 'Kako nepristojno od njega da je to rekao!' Možda je to najviše što mogu reći.

3 — v. Daniel C. Dennett, 'Unbelievable: That's what religion is, says Christopher Hitchens in his profoundly skeptical manifesto', *The Boston Globe*, May 13 2007
URL: <http://www.boston.com/ae/books/articles/2007/05/13/unbelievable/>

Poznati ste i po zagovaranju sustava prisilnog obrazovanja o svjetskim religijama za svu djecu u S.A.D.-u. O čemu se tu radi? 49

DENNETT — Mislim da je nametanje uzajamnog znanja o prirodi svjetskih religija najbolji način da se religije primoraju na reformu. Roditelji nemaju pravo ispirati mozak svojoj djeci. Oni ih mogu učiti o bilo kojoj vjeri i tradiciji, ali bi im također trebali dopustiti da uče o drugim alternativama. Vjerujem da bi puka činjenica da će njihova djeca učiti o drugim tradicijama, ali i o vlastitoj – činjenice koje im inače ne bi bile dostupne – prisilila njihove učitelje, svećenike i religijske instruktore da poprave svoju pedagogiju na benigne načine. Retrospektivno gledajući, mislim da svaka religija koja može uspijevati u svijetu gdje su alternative dobro poznate, zaslužuje uspijevati. Sve što može preživjeti jedino skrivajući znanje od mladih, zaslužuje izumrijeti.

- 50 *Jednom ste rekli da biste nagradu za najbolju ideju koju je itko ikada imao dali Darwinu, prije negoli Newtonu ili Einsteinu. Zašto?*

DENNETT — Zato što Darwinova ideja prirodne selekcije ujedinjuje cijeli svijet. Ona nas vodi od fizike i kemije, do sociologije i poezije, umjetnosti, glazbe i filozofije, do svih duhovnih znanosti. One postoje samo zato što smo evoluirali na način na koji jesmo. Možemo vidjeti sve: svrhe stvari, ljepotu, smisao; možemo vidjeti kako je smisao nastao.

Zašto je Darwinova zamisao toliko opasna?

DENNETT — Razmislite bi li bilo opasno kada bi sutra ljudi u Ujedinjenom Kraljevstvu počeli voziti desnom stranom ceste. Bilo bi mnogo nesreća. Međutim, u Švedskoj su se 1960-ih godina prebacili s vožnje lijevom stranom ceste na vožnju desnom stranom u jednom vikendu gotovo bez ijedne nesreće jer je sve bilo unaprijed isplanirano i svi su zajedno u tome sudjelovali. No, švedske državne službe nije bilo da isplanira recepciju *Podrijetla vrsta* te su ljudi rekli: 'To je donekle sjajno, no na mom teritoriju, bilo da se radi o umjetnosti, glazbi ili humanistici, radit ćemo na starinski način'. I tako dobijate te strašne kolizijske zone gdje se ljudi doista opiru širenju evolucijskog mišljenja u njihove domene i to je razlog zašto je opasna. To bi bilo kao kada bi ljudi u Stockholmu rekli: 'To je u redu za ostatak zemlje, ali ovdje u Stockholmu radit ćemo onako kako smo oduvijek radili'. To ne bi bila dobra situacija.

- 52 *Poznati su pokušaji kreacionista da uzurpiraju satove znanosti i povijesti u školama i tako dalje. Mene zanima njihov utjecaj unutar filozofske zajednice i općenito stupanj pogrešnog razumijevanja Darwina i evolucijske teorije. Debatirali ste primjerice s filozofom Alvinom Plantingom na ovogodišnjem sastanku Američke filozofske udruge (APA) i pobijali njegove argumente o nekompatibilnosti naturalizma i evolucijske teorije. Također ste diskutirali s Jerryjem Fodorom u London Review of Books,⁴ gdje je dotični izrazio sumnje o nekim aspektima evolucijske teorije. Najnoviji primjer je onaj Thomasa Nagela koji je u The Times Literary Supplementu⁵ preporučio knjigu zagovornika 'inteligentnog dizajna' Stephena Meyera s Discovery Instituta. Ovo su sve prominentni filozofi...*

DENNETT — Da, to je vrlo neugodno...

4 — v. Jerry Fodor. (2007) 'Why Pigs Don't Have Wings'. *London Review of Books*, 29/20:

5 — v. 'Books of the Year 2009.'. *The Times Literary Supplement*, November 25, 2009. URL: http://entertainment.timesonline.co.uk/tol/arts_and_entertainment/the_tls/article6931364.ece

...kako to komentirate i što mislite koliko su filozofi informirani o Darwinu i evolucijskoj teoriji općenito jer svi ovi spomenuti primjeri, čini se, samo doprinose raširenom uvjerenju među znanstvenicima da je filozofija gubitak vremena i da filozofi ne znaju o čemu pričaju. 53

DENNETT — Bojim se da ste potpuno u pravu i stvari će postati još gore jer Fodor izdaje knjigu koja je pisana protiv prirodne selekcije – cijela knjiga.⁶ Knjiga je nečuveno loša; pročitao sam onoliko koliko sam je podnio iz nacрта. Nagovarao sam njega i njegovog koautora da je ne objavljuju, ali nije uspjelo. Nama filozofima bit će teško neko vrijeme; poznajem neke ljude koji recenziraju tu knjigu i koji će je popljevati u recenzijama⁷ jer, iskreno govoreći, Jerry Fodor jednostavno ne zna gotovo ništa o evolucijskoj biologiji – on izmišlja. Kombinacija ignorancije i arogancije je ono što stvarno živcira znanstvenike – i treba ih živcirati jer ovdje imamo dobro poznatog filozofa koji bezbrižno i s veličanstvenom smjelosti raspravlja o stvarima o kojima jednostavno nema pojma niti ih razumije. Jerry je u nekom smislu još uvijek moj prijatelj; bili smo dobri prijatelji, čak do točke da smo dijelili jadrilicu prije mnogo godina. Teško mi je vidjeti što se dogodilo njegovoj filozofskoj perspektivi. Zanimljivo je da je od spomenute trojice Plantinga teist, u to nema nikakve sumnje, i to je njegova motivacija. Čini mi se da slučaj Plantinge pokazuje koliko te religijski pogledi mogu onesposobiti kao filozofa jer njegovi argumenti na ovu temu nisu nipošto dobri. Međutim, ni Nagel, ni Fodor nisu teisti nikakve vrste; obojica su ateisti, ali posjeduju duboku odbojnost prema darwinovskim idejama. Zapravo, prepoznavanje toga je u nekom pogledu bila

6— Jerry Fodor; Massimo Piatelli-Palmarini. (2010) *What Darwin Got Wrong*. Farrar, Straus and Giroux: New York.

7— Dennett je vjerojatno mislio na neke od sljedećih recenzija: Ned Block; Philip Kitcher. (2010): 'Misunderstanding Darwin: Natural Selection's Secular Critics Get it Wrong.' *Boston Review*. March/April, 2010: 29–32. URL: http://boston-review.net/BR35.2/block_kitcher.php,

David Papineau (2010): 'Review of Fodor and Piatelli-Palmarini's *What Darwin Got Wrong*.' *Prospect* 168:83–84. URL: <http://www.kcl.ac.uk/content/1/c6/04/17/80/FodorDarwinrevProspect.doc>., Elliot Sober (2010): 'Selection-for: What Fodor and Piatelli-Palmarini Got Wrong'. *Philosophy of Science*. URL: <http://philosophy.wisc.edu/sober/Fodor%20and%20Piatelli-Palmerini%20march%2012.pdf>

54 moja motivacija za pisanje knjige *Darwin's Dangerous Idea*. Fodor je slučaj koji me zapravo posebno pogodio; razgovarajući s njim, saznao sam da nije religiozan, ali mi je ta uistinu ljuta, neprijateljska reakcija prema evolucijskoj teoriji bila zagonetka te sam pomislio kako je to zanimljivo. Neki ljudi jednostavno ne žele razmišljati o inverziji. Zanimljivo je – postoji još jedna osoba o čijim pogledima na evoluciju zapravo ne znam ništa. Nije puno govorio o tome, no on ima točno isti stav o jednoj drugoj temi. Radi se o Johnu Searleu. U predavanjima koja sam nedavno držao govorio sam o dvije neobične inverzije:⁸ o Darwinovoj neobičnoj inverziji – ne morate imati inteligentni proces koji pretpostavlja razumijevanje kako biste mogli napraviti briljantne strojeve i o Turingovoj neobičnoj inverziji koja glasi: možete biti savršeni i prekrasni računalni stroj ne znajući što je aritmetika. I to su uistinu jedne te iste inverzije – u oba slučaja imate kompetenciju bez razumijevanja. Pogledate li Searlea i argument kineske sobe, vidite da je u osnovi njegovo stajalište: ne postoji mogućnost da možete dodavati kompetenciju kompetenciji da biste dobili razumijevanje – do nje nikada nećete stići. Zato po Searleu razumijevanje treba biti neka vrsta *nebeske kuke*.⁹ Tako da ne znam kako mišljenje ima o evoluciji. U siječnju idem na konferenciju o Searleu gdje ću govoriti o ovome pa ćemo vidjeti što će na to reći.¹⁰

8—Vidi naš prijevod Dennettovog teksta 'Darwinov 'neobičan obrat u zaključivanju''.

9— Izraz iz knjige *Darwin's Dangerous Idea*: skyhook vs. crane. Dok dizalica ('crane') posao obavlja čvrsto stojeći na zemlji, podvrgnuta zakonima fizike, što je čini sporom i organičenom, nebeska kuka ('skyhook') lebdi u zraku i posao obavlja protivno

zakonima fizike, što je čini izvanredno efikasnom; jedini je problem u tome što nebeske kuke nisu moguće!

10— Dennett je 23. siječnja 2010. na sveučilištu Santa Clara izlagao na konferenciji 'The Philosophy of John Searle' s radom pod nazivom 'Turing's Strange Inversion and Searle's Failure of Imagination'

U autobiografskim tekstovima pisali ste o svojim susretima s Quineom i Ryleom koji su vam bili učitelji. U kojim vašim djelima i idejama možemo naći njihove utjecaje i gdje biste locirali točku mimoilaženja s njima? 55

DENNETT — U prvom se redu radi o Quineovom naturalizmu; načinu na koji on razumije filozofiju kao nešto što sudjeluje sa znanostima; kao disciplinu koja surađuje sa znanosti. Nikada nisam vidio nikakav razlog da se ne složim s time te mi je takvo shvaćanje cijelo vrijeme bila neka vrsta inspiracije. Naravno, mislim da nije dobro shvatio neke znanstvene teorije; njegov je biheviorizam bio zastario. U kasnijoj fazi života nije mnogo objavljivao na tu temu jer je počeo uviđati da je to bio nezgodan i varljiv način da izrazi neke od svojih omiljenih teza. S njim se također, kao i nekolicina drugih ljudi, slažem oko njegove slavne doktrine o neodređenosti radikalnog prijevoda. Mislim da je to duboka i važna ideja koju se nikada neću umoriti iznova objašnjavati i braniti pred ljudima.

Ryle još uvijek mora izvršiti veći utjecaj. U Sjedinjenim Državama se trenutno odvija mali Ryleov *revival* i ja ga pozdravljam jer mislim da su se neke od poruka izgubile tijekom vremena. Ryleov problem je što nije poznavao znanosti, niti ih je želio poznavati, što je iskrivilo njegov pristup nekim problemima. Moj rad je u mnogo pogleda oduvijek bio pokušaj vraćanja znanosti u Ryleovu viziju i pokazivanja rezultata tog procesa. Tada dobivamo distinkciju između personalne i sub-personalne razine,¹¹ a Ryle je bio majstor personalne razine;

11 — Distinkciju između personalne i sub-personalne razine Dennett uvodi još u svom djelu *Content and Consciousness* (v. D.C. Dennett (1986). *Content and Consciousness*. Routledge & Kegan Paul: London-New York: 90–96) iako priznaje da je distinkcija već bila implicitna u Ryleovim i Wittgensteinovim radovima. Distinkcija se odnosi na dvije moguće eksplanatorne razine: personalna razina je razina *osobe*, a opisuje i objašnjava interakciju djelatnika sa svojom okolinom unutar mentalističkog vokabulara (pučko-psihološki govor o boli, vjerovanjima, željama, razumijevanju i tako dalje), dok je sub-personalna razina eksplanatorno 'niža' jer obuhvaća fizičke (mehaničke) ili komputacijske događaje na razini mozga i

živčanog sustava koji omogućavaju djelatnikovu interakciju s okolinom. Bitno je da se ove dvije eksplanatorne i deskriptivne razine ne pomiješaju i/ili identificiraju: nije moj mozak taj koji razumije hrvatski jezik – *ja* ga razumijem, no isto tako nisam *ja* taj koji interpretira slike na svojoj mrežnici. Raspravu o ovakvoj vrsti pogreške izjednačavanja ovo dvoje su pod nazivom 'mereological fallacy' nedavno revitalizirali Maxwell Bennett i Peter Hacker u M.R.Bennett; P.M.S.Hacker. (2003). *Philosophical Foundations of Neuroscience*. Wiley-Blackwell: Oxford. Za Dennettov odgovor na tu knjigu v. u Bennett et. al. (2009). *Neuroscience and Philosophy: Brain, Mind, and Language*. Columbia University Press: New York.

56 u njegovim djelima postoje divne stvari o personalnoj razini. Na žalost, on jednostavno nije bio zainteresiran za sub-personalnu razinu, no to je ono što smatram njegovom pogreškom jer zadatak povezivanja personalnog i sub-personalnog nije posao psihologa ili neuroznanstvenika – to je filozofov posao. Mislim da je Wilfrid Sellers to shvatio, no umro je prije negoli se rasprava o tome stvarno zahuktala.

Još jedna stvar koja me kod obojice inspirirala je to što smatram da nijedan nikada nije napisao dosadnu rečenicu. Oni su veliki pisci. Svoje pisanje su shvaćali ozbiljno te ih, u tom pogledu, pokušavam oponašati.

Prema Google Scholaru Vaša najcitiranija knjiga je Consciousness Explained. Ta je knjiga i na 14. mjestu na listi najcitiranih knjiga u anglofonskoj filozofiji nakon Drugoga svjetskog rata... 57

DENNETT — Oh, to je zanimljivo! Lijepo je to znati.

...Laska li vam to...?

DENNETT — Da, oduševljen sam! Nisam to znao.

58 ... i, drugo, koja Vam je Vaša knjiga najdraža i zašto?

DENNETT — Pa, mislim da *Consciousness Explained* vjerojatno sadrži najinovativnije doprinose, iako, na što su mi ukazali neki moji stariji studenti, idete li unatrag i pogledate li *Content and Consciousness* – moju prvu knjigu – naići ćete na mnogo ideja u nekoj vrsti kodiranog oblika. U nekome drugom pogledu, moja omiljena knjiga je *Elbow Room* – kratka je i provokativna. Kada sam pisao *Freedom Evolves*,¹² najteže mi je bilo to što sam u njoj pokrivaio iste teme kao u *Elbow Room* i nisam mislio da ću nešto uistinu moći unaprijediti u odnosu na tu knjigu, a s druge strane nisam htio samo sam sebe citirati; morao sam napraviti samostalnu knjigu, što je bilo vrlo teško jer sam mislio da sam, u nekom smislu, rekao upravo ono što sam želio reći o slobodnoj volji još u *Elbow Room*.

12 — Knjiga je prevedena i na hrvatski jezik:
Daniel C. Dennett (2009). *Evolucija slobode*.
Zagreb: Algoritam.

Koji su vam planovi za budućnost? Na čemu trenutno radite?

59

DENNETT — Nastojim u koautorstvu dovršiti knjigu o humoru. Radi se o evolucijsko-komputacijskoj teoriji humora. U evolucijskim i neurokomputacijskim terminima objašnjava zašto imamo smisla za humor i pokazuje kako se komedija, šala i humor razvijaju na tome; kako iskorištavaju tu genetički prenosivu dispoziciju za uživanje u određenim stvarima. Mislim da se radi o teoriji koja nije nipošto očita i vrlo sam zadovoljan njome. Ona je umotvorina jednog mog bivšeg dodiplomca. On je napisao diplomski rad o ovoj teoriji humora za koju sam mislio da je briljantna, ali je trebala mnogo dorada prije negoli se mogla objaviti. Pitao me bi li mu mogao pomoći da je napiše iznova. Pristao sam te je od članka nastala monografija. Veoma sam nestrpljiv da ju dovršim sljedeći mjesec ili mjesec nakon njega.